

Spidsen: Plejesituationens etik

Pleje af gamle mennesker er et krævende arbejde, og der stilles store etiske krav til plejere. Den professionelle plejer skal have evne til opmærksomhed, fornemmelse for sprogbrug, nænsomhed, en medmenneskelig holdning og humor.

Povl Riis er professor, dr.med., dr.med.h.c. og formand for ÆldreForum.

At yde professionel pleje kræver både faglig viden og teknik, almindeligvis i højere grad jo mere plejekrævende modtageren er. Det gælder plejemodtagere i alle aldersklasser, men efter den tidligste børnealder består den største gruppe modtagere af samfundets ældre, og det endda i tiltagende omfang pga. af den demografiske udvikling.

Men faglig viden og teknik gør det ikke alene. Indsatsen skal også bæres af en etisk holdning til plejemodtageren som medmenneske, hvor etikken baseres på et kulturelt menneskesyn, omfattende tilværelsens ikke-materielle værdier. De vigtigste af disse er i et dansk perspektiv: Medmenneskelighed, ligeværd, retfærdighed, sandhed, frihed, medbestemmelse, sprog som mødested samt humor.

Pleje og empowerment

Ingen vil formentlig undlade at tilslutte sig disse etiske grundværdier, når de beskrives som overordnede principper. Men den egentlige prøve er den konkrete plejesituationens etiske grundlag, når modtager og yder mødes i plejeinstitutionens eller hjemmeplejens hverdag.

Her er det den professionelle yders evne til opmærksomhed, sprogbrug, nænsomhed, medmenneskelige holdning og situationsbestemte humor, som sættes på prøve, og hvor den personlige samvittighed er det eneste etisk acceptable – og nødvendige – ”skjulte kamera”.

Plejesituationen er ifølge sin natur præget af funktionel ulighed, da den ene part yder og den anden modtager, men uligheden er i intet tilfælde absolut, da den plejeydende bør kunne se modtagerens egne, om end beskedne, resurser og dermed ikke blot yde *rent hjælpende pleje*, men også en *funktionsstyrkende indsats*, dvs. bidrage til at vedligeholde eller endog fremme modtagerens egen funktionsevne og selvværd. (Her er tale om den holdning til plejeydelsen, som er kommet ind i dansk socialpraksis under det engelsksprogede begreb *empowerment*).

Bevæger vi os derefter igennem plejesituationens enkelte bestanddele og indkredser deres etiske værdiindhold, ændrer etikbegrebet plads fra et uforpligtende overbegreb til en position tættere på virkeligheden og dens etiske

krav, i overensstemmelse med Grundtvigs udsagn, at *virkeligheden er alle tings prøve*.

Dannelse og sprog

Det første etiske krav er *opmærksomhed*, som selv i mødet mellem den yder og modtager, der kender hinanden, er nødvendig: *Hvordan er humøret i dag?* Skal dele af de professionelle ydelser i dag vige lidt for modtagerens behov for medmenneskeligt nærvær? Er trættheden i dag så stor, at en del af den funktionsstyrkende hjælp må vige for en ensrettet pleje? En gammel definition på *dannelse* lyder, at den er *evnen til at være opmærksom*, og i denne betydning er det i en plejesituation vigtigt, at dannelsen altid er med i yderens bagage.

Derefter kommer hjælperens *sprog* ind i den etiske analyse. Sproget, i både dets ordløse form, som mimikken, smilet, det opgivende himmelvendte blik og det ordbårne dagligsprog er tilsammen det universalværktøj, som formidler tanker, formaninger, opfordringer og humor. Det røber også i sine ukontrollerede former menneskers holdninger til hinanden, både positive og negative, som medmenneskelighed, ligeværd,

Den personlige samvittighed er det eneste acceptable – og nødvendige – ”skjulte kamera”

VISSEVASSE HR. LARSEN. KLOKKEN ER JO OVER 9. NU FÅR VI 2 OS EN BLE PÅ, OG SÅ ER DET IND OG PUTTE....

sandhed, frihed i form af selv- og medbestemmelse og tovejs brug af sproget. I plejehøjens store sociale spændvidde kræves det, at plejeyderen kan trække på en vis livs- og samfundserfaring, som godt kan besiddes af unge medarbejdere, hvis deres egen familiesituation har rummet muligheder for at lære af bedsteforældrenes generation, men som i øvrigt udvides med alderen, igen med opmærksomheden som kilde.

Nænsomhed

Næste fase i den etiske analyse af plejen er den fysiske del: Sårskiftning, kateterskift, flytninger fra seng til stol og meget andet, som kræver *nænsomhed*. Nænsomhed er et gammelt begreb, som udtrykker evnen til at opnå et kropsligt mål med mindst mulig kraftanvendelse og smerteudløsning. Nænsomhed kan også omfatte ikke-

fysiske indgreb som *opfordringer* til modtageren om at samarbejde, om fx personlig hygiejne, spisning og medvirken ved påklædning; det sidste som en meget basal form for funktionsstyrkelse. Afgørende i disse situationer er hjælperens viden om sprogets store sociale variation, som sprogforskere kalder *sociolekter*. En udtalelse som: *Tag dig nu sammen, Andersen!* vil fx ved Andersens fortrolighed med hjælperen og hans sans for humor blive mødt med: *Ja, du har ret – jeg er noget doven i dag*. Mens en anden, måske ny beboer, vil føle, at udtalelsen har karakter af en tilrettevisning, der er stødende og minder om den for længst svundne skolegang.

Vi kan alle begå fejl i den sproglige omgang med mennesker, men her er det etiske krav, at vi lærer af situationerne, uden dog at gøre sproget så farveløst,

at vi paradoksalt fratager plejemodtagerne en del af deres menneskeværd.

Humor

Sidst, men ikke mindst, den *situations-tilpassede humor*, dvs den livsyttring, som er den stærkeste ligestiller blandt mennesker, og som ikke skabes af velstand og overskud, men er et ukuelighedens mærke, når livet er svært. Derfor er humoren udbredt netop i ældre generationen, som har levet under langt mere beskedne livsvilkår end nutidens. Her er det institutionslederens og underviserens ansvar, at humoren får plads i omsorgen for og plejen af ældre, da humoren både forebygger depression og er bærer af livsmodets røde kokarde.

Povl Riis

Professor, dr.med., dr.med.h.c.
Formand for ÆldreForum